

UNIVERZITA PALACKÉHO
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Anna Mořková

**Omezení svéprávnosti u mentálně znevýhodněných klientů v právním
systému**

Olomouc 2018

vedoucí práce: Mgr. Dagmar PITNEROVÁ, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracovala samostatně, pod odborným vedením a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu v závěru své práce.

V Olomouci 15. 4. 2018

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce paní Mgr. Dagmar Pitnerové Ph.D., za její užitečné a cenné rady, které mi během tvorby této práce poskytovala a byla při psaní mé bakalářské práce velkou oporou. Poděkování patří i všem, zaměstnancům Vincentina v Uničově, kteří mi poskytovali po dobu mé praxe cenné rady a ochotně odpovídali na mé dotazy. Konkrétně bych chtěla poděkovat paní Bc. Lence Dvořáčkové vedoucí chráněného bydlení.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Anna Motřková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Omezení svéprávnosti u mentálně znevýhodněných klientů v právním systému
Název v angličtině:	Restricted Ability of Persons with Intellectual Disability in a Legal System
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje omezení způsobilosti mentálně postižených, vývoji právní způsobilosti, občanskoprávním vztahům a právům osob se zdravotním postižením. Dále je práce soustředěna na omezení způsobilosti k právním úkonům a zabývá se problematikou osob s mentálním postižením a opatrovnictvím. Cílem práce je seznámit s problematikou opatrovnictví osob omezených způsobilostí k právním úkonům.
Klíčová slova:	Právní způsobilost, sebeobhajování, opatrovnictví.
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with the topic of restrictions on legal capacity of persons with intellectual disabilities and mental health problems, on the legal capacity development, civil-law relations, and rights of persons with health problems. The work is also focused on restrictions on the ability to take legally valid decisions, it looks into the questions related to persons with intellectual disability and guardianship. The aim of the work is to introduce the questions of guardianship of persons with a restricted ability to take legal decisions.
Klíčová slova v angličtině:	Legal capacity, self-advocacy, guardianship.

OBSAH

OBSAH.....	11
ÚVOD.....	7
1 ÚSTAVNĚ PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST V ČESKÉ REPUBLICE.....	8
1.2 Vznik a zánik právní způsobilosti v České republice.....	11
2 OMEZENÍ ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM	12
2.1 Právní subjektivita.....	12
2.2 Způsobilost k právním úkonům.....	13
2.3. Omezení způsobilosti k právním úkonům.....	14
2.4 Práva osob se zdravotním postižením	14
2.5. Právní úkony.....	16
2.6 Důsledky omezení způsobilosti k právním úkonům.....	17
3 OSOBY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	19
3.1 Diagnóza „mentálního postižení“	21
3.2 Sebeobhajoba – vyjádření vlastních myšlenek.....	24
4 NÁHRADNÍ ROZHODOVÁNÍ.....	30
4.1 Způsobilost na právní úkony a ustanovení opatrovníka	31
4.2 Opatrovnictví a diskriminace.....	33
4.3 Opatrovnické řízení	35
5 PODPOROVANÉ ROZHODOVÁNÍ.....	37
5.1 Návrh podmínek na zabezpečení podporovaného rozhodování	38
5.2 Prosazování podporovaného rozhodování v České republice	40
ZÁVĚR.....	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
Knížní zdroje	46
Internetové zdroje.....	48

PŘÍLOHY	7
Příloha A.....	7
Příloha D.....	14
Příloha E	15

ÚVOD

Dnes už víme, že pokud zdravotně postiženým lidem poskytneme odpovídající pomoc, mohou dosáhnout vysokého stupně nezávislosti, a právě tímto způsobem lze významně přispět ke zlepšení kvality jejich života. Úlohou společnosti je zabezpečit ochranu lidských práva odstranění diskriminace vůči všem osobám se zdravotním postižením. Toto téma jsem si vybrala, jelikož v mém okolí se nachází ústav, kde bydlí mentálně postižení lidé. Denně je potkávám a často přemýšlím o otázce rovnosti před zákonem u osob s mentálním postižením. Chtěla bych upozornit na potřebu změny v myšlení společnosti ve vztahu k osobám s mentálním postižením a jejich právo na sebeurčení. Došlo mi, že jde o jedno z nejvíce aktuálních a zároveň problematických témat, proto jsem se rozhodla tomuto tématu věnovat. V právním systému České republiky je opatrovnictví upraveno v občanském zákoníku, občanském soudním řádu a zákoně o rodině, kde mu je však věnována poměrně malá část.

Cílem bakalářské práce je seznámit se s problematikou opatrovnictví osob omezených způsobilostí k právním úkonům nejen s ohledem na současnou úpravu, ale také naznačit, jak by bylo možné zapracovat návrhy různých občanských sdružení, zabývajících se tímto tématem. Dále pak poukážu na koncepci podporovaného rozhodování, které zabezpečuje osobě se zdravotním postižením pomoc při rozhodování prostřednictvím poradců, aby nedocházelo k přenosu práv rozhodovat za jiné osoby. Věřím, že má bakalářská práce, alespoň trochu přispěje k rozšíření této problematiky mezi co největší počet lidí.

První část bakalářské práci se věnuje vývoji právní způsobilosti, občanskoprávním vztahům a právům osob se zdravotním postižením. Druhá část práce je soustředěna na omezení způsobilosti k právním úkonům. Třetí a čtvrtá část bakalářské práce se zabývá problematikou osob s mentálním postižením a opatrovnictvím.

Uvedeným tématem se mimo jiné zabývají autoři jako Durecová, Švarcová, Pipeková či Michalík.

1 ÚSTAVNĚ PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST V ČESKÉ REPUBLICE

Lidská práva jsou jedním ze základních pilířů všech moderních demokratických společností na světě. Česká republika má lidská práva zakotvena v Ústavě, jako zákon č. 2/1993 Sb. pod názvem Listina základních lidských práv a svobod. První článek tohoto zákona říká: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, a nepromlčitelné.*“ Základní práva a svobody člověka vymezují prostor, ve kterém člověk jedná na základě své svobodné vůle a do kterého nesmí zasahovat nikdo jiný, ani jednotlivci ani veřejná moc. Zároveň je třeba mít na paměti, že práva jednoho člověka končí tam, kde jsou ohrožena práva druhého člověka.¹

Zjednodušeně můžeme tedy říct, že způsobilost k právům a povinnostem znamená, že každý člověk má od svého narození určitá práva a povinnosti. Tyto práva a povinnosti má po celý svůj život, z čehož vyplývá, že těchto práv a povinností nemůže být zbaven.

„Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí. Zletilosti se nabývá dosažením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.“²

Způsobilost k právním úkonům je nutno odlišovat od jiných způsobilostí fyzických osob upravených právem, především nesmí být zaměněn se způsobilostí k právům a povinnostem. Tato způsobilost je vlastní každé fyzické osobě. *„Způsobilost mít práva přiznává čl. 5 Listiny základních práv a svobod jako základní právo každému. Důsledkem toho je, že způsobilost k právům náleží každému, bez zřetele na pohlaví, rasu, barvu pleti, původ, smýšlení, majetkové poměry nebo jiné postavení (čl. 3 LZPS) a jako taková je nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná (čl. 1 LZPS).“³*

---

¹Srov. ELIÁŠ, K. a SVATOŠ M., *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík : redakční uzávěrka 26.3.2012*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 23.

²<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-40#cast1> (cit. 8.2.2018)

³Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, s. 95.

1.1 Historický vývoj

Základním znakem právního státu je právo člověka být svobodným subjektem rozhodujícím se o otázkách vlastního života. Český právní pořádek, stejně jako jiné evropské právní pořádky, vychází z římského práva, jež se stalo vzorem pro mnohé právní instituce. Když porovnáme právní úpravu občanskoprávních vztahů v římském právu a v současném českém právu, zjistíme, že mnohé právní instituce zůstávají nezměněné.

Už v dávné minulosti vznikala potřeba upravovat širokou oblast mezilidských vztahů pomocí právního pořádku. Bez právní úpravy by se lidé chovali podle momentální potřeby a možná by platilo právo silnějšího. Už ve starověkém Římě bylo zřejmé, že: *„Právny poriadok určuje a vymedzuje v danej spoločnosti, kto má mať pri využívaní vonkajšieho sveta prednosť pred druhým, vymedzuje podmienky, obsah a rozsah tejto prednosti.“*⁴

Právní pořádek nám upravuje vztahy mezi lidmi, a proto se tedy můžeme domnívat, že každý člověk má právo vystupovat jako subjekt právních vztahů. Ale už při studiu římského práva, které tvoří základ moderních právních systémů, zjišťujeme, že tomu tak zcela není. Vládnoucí síla ve společnosti se vždy určuje prostřednictvím právního pořádku, kdo může být subjektem právních vztahů a kdo ne, nebo kdo může být účastníkem práv a povinností vyplývajících z právního pořádku. Je třeba si však uvědomit, že mít způsobilost k právům a povinnostem nestačí, neboť vládnoucí síla dané společnosti určuje v právním pořádku, kdo, za jakých právních podmínek a v jakém rozsahu se může účastnit právního života. Z toho jasně vyplývá, že právní způsobilost nemusí být uznána všem osobám. Už v Římském právu byly osoby právně způsobilé, buď úplně, nebo částečně, anebo nezpůsobilé např. otroci.⁵

Všeobecný občanský zákoník, který platil pro rakouské země, byl vyhlášen patentem z 1. června 1811, jeho účinnost byla stanovena na 1. 1. 1812. Pro existenci nově vznikajícího státu československého měl zásadní význam zákon č. 11 ze dne 28. 10. 1918, pro který se vžilo označení recepční norma. V jeho čl. 2 bylo uvedeno, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení prozatím zůstávají v platnosti. Takové normy se tímto stávají normami československými. Součástí československého právního řádu se tak stal i občanský zákoník z roku 1811, který nadále platil jako československý obecný zákoník občanský. Ačkoli byla recepce rakousko-uherského právního řádu esenciální náležitostí nového státu,

---

⁴REBRO, K. a BLAHO, P., *Rímske právo*, Bratislava: IuraEdition, 2003, s. 103.

⁵Srov. ROUČEK, F., ed. et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*, Praha: ASPI publishing, 2002, s. 1076-1077.

přinesla sebou i problémy. Jednalo se především o skutečnost, že tím došlo k pokračování dualismu, který existoval i za Rakouska – Uherska. Na území, která dříve spadala do rakouské říše, platilo občanské právo kodifikované zákonem z roku 1811. Ty země, které se nacházely pod uherskou vládou, se řídily právem obyčejovým a jen některé oblasti občanského práva byly upraveny samostatnými zákony. ČSR si byla vědoma potřeby co nejrychlejšího sjednocení, a proto bylo neprodleně započato s pracemi na novém občanském zákoníku. Příprava zákona probíhala velmi zdlouhavě a rektifikační práce se podařilo dovést do konce až přijetím zákona č. 141/1950 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 1951.⁶

Shodně jako obecný zákoník občanský rozděluje občanský Zákoník z roku 1950 nabytí způsobilosti podle věku, avšak věková hranice je oproti předchozí úpravě jiná. Osoba byla zcela nezpůsobilá k právním úkonům do 6 let a musel za něho jednat zákonný zástupce. Kdo dovršil šestý rok, byl sám způsobilý jen k právním úkonům, které jsou výhradně k jeho prospěchu, a k uzavírání smluv, při nichž se plní hned při jejich uzavření a které byly přiměřené jeho věku. Druhá důležitá věková hranice byla 15 let. Význam měla, kromě způsobilosti uzavírat pracovní smlouvy, také v tom, že kdo byl zbaven svéprávnosti jen částečně anebo nebyl pro duševní poruchu schopen obstarat si sám své věci náležitě, byl co do způsobilosti k právním úkonům roven tomu, kdo dovršil patnáctý rok. Třetí věková hranice byla dosažení 18 roku života, která při běžném vývoji jedince a absence zbavení svéprávnosti znamenala dosažení plné svéprávnosti. Obecně lze říct, že dochází ke snížení věkové hranice pro nabývání svéprávnosti. Velkým nedostatek zákona z roku 1950 je absence podrobné úpravy o řízení o zbavení svéprávnosti a o osobě opatrovníka v samostatném zákoně, tak jak ji nalzáme v císařském nařízení č. 207/1916 ř. z., řád o zbavení svéprávnosti. Tento nedostatek se ale nepodařilo odstranit do dnešního dne.⁷

---

⁶Srov. ROUČEK, F., ed. et al. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 1076-1077.

⁷Srov. ROUČEK, F., ed. et al. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 1076-1077.

1.2 Vznik a zánik právní způsobilosti v České republice

Občanský zákoník zabezpečuje ochranu i nenarozenému dítěti. Narozením získává fyzická osoba subjektivitu. Způsobilost mít práva vzniká narozením člověka a zaniká jeho smrtí. Má ji však i plod v těle matky, který ji získává, až po narození. Na počaté dítě zákon pohlíží jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Obecně se má za to, že se dítě narodilo živé. Pokud tomu tak není, pohlíží se na ně, jako by nikdy nebylo.⁸

Jedinou skutečností, která může zajistit zánik právní způsobilosti, je smrt fyzické osoby. Jediný, kdo může určit smrt člověka, je lékař, jenž vydává obvykle úmrtní list. Smrt člověka se prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem. Nelze-li tělo mrtvého prohlédnout stanoveným způsobem, prohlásí člověka za mrtvého i bez návrhu soudu. Jde o takové případy, kdy se smrt člověka vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. V rozhodnutí určí soud den, který platí jako úmrtí. Může však nastat situace, kdy je fyzická osoba dlouhodobě nepřítomna a soud ji vyhlásí za mrtvou na základě návrhů pozůstalých (manželka, manželky, potomků, anebo jiného dědice). Z ustanovení Občanského zákoníku vyplývá, že všechny fyzické osoby mají právní způsobilost bez výjimky. Právní způsobilosti se není možné vzdát a není možné ji smluvně omezit ani zrušit, protože je jednou a provždy daná zákonem. Jde o jedno ze základních lidských práv. Člověk má právní způsobilost od narození až do smrti.⁹

Shrnutí:

Popsali jsme historický vývoj právní způsobilosti, který stejně jako jiné evropské právní pořádky vychází z římského práva. Charakterizoval i nabytí svéprávnosti při běžném vývoji jedince. Vysvětlili, v jakých případech vzniká a zaniká právní způsobilost.

---

⁸Srov. *Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb*, Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014, s. 26-40.

⁹Srov. *Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb*, Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014, s. 26-40.

2 OMEZENÍ ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM

Pod pojmem způsobilost k právním úkonům Občanský zákoník popisuje způsobilost osob vlastními úkony nabývat práva a povinnosti nebo způsobilost vykonávat s právními účinky. Způsobilost vzniká postupně, ale může být soudem omezená nebo úplně zrušená. Způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu vzniká dosažením plnoletosti, tedy dovršením 18. roku života nebo dovršením 16. roku, v tomto případě vždy se souhlasem soudu. Způsobilost k právním úkonům bývá označována jako svéprávnost. Svéprávností se nazývá proto, že právo od římských dob rozlišuje osoby svého práva a osoby cizího práva. Kdo tedy jsou osoby svého práva? Svéprávný rozhoduje o svém soukromoprávním postavení sám. Ten, kdo takovou osobou není, je podroben omezením, která plynou z toho, že má zákonného zástupce. Pod pojmem omezená způsobilost k právním úkonům rozumíme to, že fyzická osoba může dělat jen některé právní úkony a v ostatních případech je potřebné, aby za ni rozhodoval zástupce. Tento případ omezení způsobilosti nastává u nezletilého nebo v případě rozhodnutí soudu. Nezletilé osoby jsou způsobilé na právní úkony, které jsou svojí povahou přiměřené rozumové a mravní vyspělosti odpovídající jejich věku. V této souvislosti je možné uvést příklad sedmiletého chlapce, kterému chce strýc darovat rodinný dům. Tento chlapec smí být vlastníkem rodinného domu, neboť má právní subjektivitu, ale nesmí podepsat darovací smlouvu. Uzavření darovací smlouvy je právní úkon, který vyžaduje určitou rozumovou vyspělost, což sedmileté dítě nesplní, a proto tento právní úkon musí řešit a rozhodnout jeho zákonný zástupce.¹⁰

2.1 Právní subjektivita

Právní subjektivitou se rozumí způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti. Získává se narozením, resp. ji má i počaté dítě za předpokladu, že se narodí živé. Takto nabytá způsobilost zaniká až smrtí. Nelze-li smrt prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí na mrtvou, zjistil-li její smrt jinak. Za mrtvou bude soudem prohlášena i nezvěstná osoba, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije. Fyzickou osobou se myslí lidská bytost, osoba přirozená, člověk. Určující zde není, jedná-li se o českého občana. Ustanovení občanského zákoníku dopadají i na osoby, které nejsou občany ČR, nýbrž jsou občany jiných států, či jsou dokonce bez státní příslušnosti. Jak již bylo

---

¹⁰Srov. ELIÁŠ, K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s.7-10.

naznačeno, právní úprava je obsažena v občanském zákoníku, konkrétně v §7, který se nachází v druhé hlavě první části nazvané Účastníci občanskoprávních vztahů. Způsobilost k právům a povinnostem je nezbytným předpokladem vzniku práv a závazků a nutným předpokladem jejich realizace. Způsobilost k právům a povinnostem mají všechny fyzické osoby. Je neoddělitelná od existence fyzické osoby, které náleží po celou dobu jejího života nezávisle na věku a zdravotním stavu.¹¹

2.2 Způsobilost k právním úkonům

Způsobilost na právní úkony v plném rozsahu vzniká dosažením plnoletosti. Nezletilé osoby jsou způsobilé k právním úkonům, které jsou svojí povahou přiměřené rozumové a mravní vyspělosti odpovídající jejich věku. Právní úkony, které vyžadují určitou rozumovou vyspělost, musí řešit a rozhodovat zákonní zástupci. Udělil-li zákonný zástupce nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti ve shodě se zvyklostmi soukromého života, souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu, je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvlášť zakázáno. Souhlas může být následně omezen i zrušen. Udělí-li zákonný zástupce nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, souhlas k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti, stává se nezletilý způsobilým k jednáním, jež jsou s touto činností spojena. K platnosti souhlasu se vyžaduje přivolení soudu.¹²

Člověk s mentálním postižením má právo se svobodně rozhodovat ve všech každodenních záležitostech týkajících se jeho osoby, včetně udělování souhlasu s léčbou či právo léčbu odmítnout. Tato osoba je dále respektována jako dospělá osoba se všemi základními lidskými právy jako je například volně se pohybovat, právo vlastnit majetek, právo na práci a odměnu za vykonanou práci nebo právo na osobní život a soukromí. Je však třeba rozlišovat mezi pojmy lidská práva a právní způsobilost, tedy způsobilost jednotlivce k právním úkonům, jako je například udělení plné moci, sjednání půjčky nebo uzavření smlouvy o sociální službě. Soud rozhoduje v zájmu osoby s mentálním postižením o omezení způsobilosti k některým právním úkonům (v případě, kdy je osoba schopna činit pouze některé právní úkony) nebo o zbavení způsobilosti k právním úkonům (v případě, kdy osoba není schopna činit žádné právní úkony).¹³

---

¹¹Srov. ELIÁŠ, K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, s.7.

¹²<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-198> (cit. 12.2.2018).

¹³<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-198> (cit. 12.2.2018).

2.3. Omezení způsobilosti k právním úkonům

Na to, aby mohla být zbavena nebo omezena způsobilost fyzické osoby k právním úkonům, musí existovat nějaký důvod, který stanovuje zákon. Může jít například o nějakou duševní poruchu, rozumovou schopnost (sníženou), používání omamných látek nebo nadměrné používání alkoholických nápojů. Podle nového občanského zákoníku – Zákon č.89/2012 Sb., který nabyl platnost v roce 2014, se nedá zbavit jedince svéprávnosti (nový pojem svéprávnost nahradil dříve používaný pojem právní způsobilost), dá se pouze omezit. To znamená, že i lidem s mentálním postižením zůstává určitá míra možnosti se sám rozhodovat. Do jisté míry tedy mohou takovýto lidé žít podle svého vlastního rozhodnutí. Soud může fyzickou osobu zbavit způsobilosti k právním úkonům tehdy, jestliže se tato osoba není schopna řídit právními úkony, protože trpí duševní poruchou přechodného charakteru. Při posuzování takovéto duševní poruchy se soud zabývá znaleckým posudkem, který vyhotovil soudní znalec.¹⁴

V případě, že tato osoba není schopna zvládat některé právní úkony, soud jí způsobilost k právním úkonům omezí. V rozhodnutí o omezení způsobilosti soud výslovně určí, které právní úkony nesmí fyzická osoba sama vykonávat, případně určí, na které právní úkony je fyzická osoba způsobilá. Určuje-li zakladatelské právní jednání, že má být právnické osobě jako opatrovník jmenována určitá osoba, soud takovou osobu opatrovníkem jmenuje, pokud je k tomu způsobilá a souhlasí se svým jmenováním. Sociální model je založen na tom, že zdravotní postižení osoby má svou příčinu ve společnosti, která nevytváří takové služby, jež by dostatečně reagovaly na potřeby zdravotně postižených. S pojetím Úmluvy bylo nejen zbavení způsobilosti k právním úkonům, ale i to, že opatrovník byl zdravotně postiženým osobám ustanovován až po několika omezení způsobilosti k právním úkonům. Úmluvě odporovala také praxe některých soudů, které nedoručovaly rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům.¹⁵

2.4 Práva osob se zdravotním postižením

Pokud není fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, vykonává je za ni zákonný zástupce. V případě nezletilé osoby jsou to její rodiče nebo osoba, které bylo nezletilé dítě svěřeno do náhradní péče. V případě fyzické osoby, která byla zbavena způsobilosti, nebo jí byla způsobilost k právním úkonům omezena, je to opatrovník. Brání-li duševní porucha

---

¹⁴<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-198> (cit. 12.2.2018).

¹⁵<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-198> (cit. 12.2.2018).

zletilému, který nemá jiného zástupce, samostatně právně jednat, může ho zastupovat jeho potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky.¹⁶

Právním úkonem nebo též právním jednáním se v občanském zákoníku rozumí „projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují“. V této části bakalářské práce je poukázáno na práva osob se zdravotním postižením. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Organizace spojených národů, depozitáře Úmluvy, dne 28 září 2009. Pro Českou republiku vstoupila v platnost podle odst. 2 téhož článku dne 28. října 2009. „*Úmluva je významnou smlouvou o lidských právech a základních svobodách a doplňuje tak sedm stávajících základních lidsko právních úmluv OSN. Je založena na principu rovnoprávnosti a zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do společnosti, rovnost, příležitosti, přístupnost, rovnost žen a mužů, respekt k vyvíjejícím se schopnostem dětí a jejich právu na zachování identity*“.¹⁷

Tento dokument je založený na sociálním modelu zdravotního postižení a prosazuje myšlenku, že osoby se zdravotním postižením mají stejná práva jako ostatní. Společnost by neměla být aktérem, který tyto osoby „postihuje“ a zbavuje způsobilosti k právním úkonům, a tím znemožňuje jejich samostatné konání. Osoby se zdravotním postižením nemají být vnímány jako objekty dobré vůle a charity, ale mají mít stejná práva jako ostatní a stát má povinnost zajistit, aby tato práva mohla být plnohodnotně realizována.

*„Jednotlivé ustanovenia dohovoru ukladač zmluvným stranám povinnosť zabrániť diskriminácii osôb so zdravotným postihnutím v rôznych oblastiach života, kde podľa medzinárodných skúseností k ich diskriminácii dochádza najčastejšie. Ide napríklad o právo na vzdelanie, právo na prácu, právo na ochranu pred vykorisťovaním, násilím a znevažovaním, právo na osobnú slobodu a mobilitu, právo na nezávislý spôsob života, začlenenia do spoločnosti, prístup k doprave, k informáciám a komunikácii, ako aj k ďalším službám a právo na uznanie spôsobilosti k právnym úkonom vo vrtkých oblastiach života na rovnoprávnom základe s ostatnými*¹⁸

---

¹⁶<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-198> (cit. 12.2.2018).

¹⁷MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 123

¹⁸<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/legislativa/socialna-pomoc-podpora/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim-opcny-protokol-sk-aj.pdf> (cit. 14.2.2018)

2.5. Právní úkony

V občanském zákoníku je charakterizován právní úkon jako projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují. Právní úkon může být slovním vyjádřením, a to formou ústní, písemnou nebo zvukovou nahrávkou, ale také jiným způsobem než slovním vyjádřením, např. pohybem ruky. Za právní úkon se považuje i konání tedy uskutečnění určité činnosti nebo její neuskutečnění. Udělil-li zákonný zástupce nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti, ve shodě se zvyklostmi soukromého života, souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu, je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvláště zakázáno; souhlas může být následně omezen i vzat zpět. Soud může omezit způsobilost osoby k právním úkonům ve dvou případech, a to buď v případě duševního onemocnění, nebo mentálního postižení, nebo když osoba trpí duševní poruchou. Tato duševní porucha není jen přechodná a kvůli této duševní poruše je osoba schopna činit jen některé právní úkony.¹⁹

Právní, ale i protiprávní úkony patří do kategorie úkonů, které jsou vykonané na základě jakéhokoli jednání lidí. Právní úkony se odlišují od protiprávních tím, že jsou právem uznávanými úkony. Právní úkony plní funkci právního důvodu pro vznik, změnu anebo zánik práv nebo povinností. Základním pojmovým prvkem právního úkonu je projev vůle, bez projevení této vůle není právní úkon. Z toho vyplývá, že ani vůle, která se dosud neprojevila, například jen úmysl k nějakému konání, není právním úkonem, a také nemůže být právním úkonem konání, které se nezakládá na vůli například konání v duševní poruše. V případě, že vůle konající osoby je daná na platnost právního úkonu se podle Občanského zákoníku, vyžaduje, aby byl tento právní úkon vytvořený svobodně, vážně, určitě a srozumitelně. Neplatnost právního úkonu může nastat pouze z důvodu, které uvádí zákon, a to buď při vadě vůle, projevu, nezpůsobilosti účastníka na právní úkon, rozpor se zákonem, dobrými mravy anebo pro nedostatek formy. Příkladem neplatného právního úkonu může být dokument s nesrozumitelným, nejasným obsahem, ze kterého tedy není zřejmý jeho smysl. Může však nastat situace, že význam právního úkonu z hlediska jeho obsahu je nepochybný, i když se vyskytly chyby v psaní a počítání takový právní úkon je platný.²⁰

---

¹⁹ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbirka zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345

²⁰ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbirka zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345

2.6 Důsledky omezení způsobilosti k právním úkonům

Omezení způsobilosti k právním úkonům se nedotýká pouze občanského práva, ale má dopad i do jiných právních oblastí. Tato podkapitola stručně ukáže, jaké důsledky to mohou být. První oblastí je právo pracovní upravené především zákoníkem práce č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Odkazují v ustanoveních na úpravu obsaženou v §10 občanského zákoníku (srov. §6 a 10 zákoníku práce). Za osoby, které nejsou plně způsobilé, jedná v pracovněprávních vztazích opatrovník. Samozřejmě bude záležet na rozsahu omezení, podle kterého například u uzavírání pracovní smlouvy bude jednat opatrovník zcela nebo jen v rozsahu omezení.²¹

V oblasti rodinně právních vztahů je právní úprava zakotvena v zákoně rodinné právo. Konkrétně se jedná o §14, který stanoví, že manželství nemůže uzavřít osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům. Osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, může uzavřít manželství jen s povolením soudu. Uzavře-li manželství osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům nebo osoba, která trpí duševní poruchou, která by měla za následek zbavení způsobilosti k právním úkonům, vysloví soud neplatnost manželství i bez návrhu. Uzavře-li manželství osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, nebo osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, bez povolení soudu, vysloví soud neplatnost tohoto manželství na návrh kteréhokoli z manželů. Neplatnost manželství soud nevysloví, jestliže zdravotní stav manžela se stal slučitelný s účelem manželství.²²

Druhým důležitým aspektem mimo možnosti resp. nemožnosti uzavření manželství je úprava rodičovské zodpovědnosti. Zde je nápomocný §34 zákona o rodině, který podmiňuje rodičovskou zodpovědnost plnou způsobilostí k právním úkonům. Pokud je fyzická osoba způsobilosti omezena, koncentruje se rodičovská zodpovědnost v rukou druhého rodiče. Pokud by ani ten nebyl plně způsobilý nebo by už nežil, musí soud ustanovit nezletilému dítěti poručníka. Člověk, který ztratil rodičovskou zodpovědnost, nemá právo dítě zastupovat, spravovat jeho majetek ani dítě vychovávat. S dítětem se ale stýkat může toto právu mu nelze upřít.²³

---

²¹HOLUB, M., et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*, Praha: Leges, 2011, s.360-368.

²²HOLUB, M., et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*, s.360-368.

²³HOLUB, M., et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*, s.360-368.

Omezení způsobilosti k právním úkonům má vliv i v právu sociálního zabezpečení. Do výše, s jakou smí fyzická osoba nakládat samostatně, náleží důchod (invalidní, starobní) a další sociální dávky přímo této osobě a jí také může být částka vyplacena. O co ale výše důchodu převyšuje tuto částku nebo v případě osoby úplně zbavené způsobilosti k právním úkonům, je k přijetí rozdílu, resp. celé částky důchodu nebo dávky oprávněn pouze opatrovník. Omezením způsobilosti k právním úkonům úzce souvisí i úprava občanských průkazů daná zákonem č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů. U občana, který byl rozhodnutím soudu omezen ve způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena, je tato skutečnost povinným údajem zapisovaným do občanského průkazu. U občana omezeného způsobilosti k právním úkonům je to navíc i jméno, příjmení, rodné číslo a adresa místa trvalého pobytu opatrovníka. Je-li opatrovníkem ustanoven orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení, uvede se jeho název a sídlo.²⁴

V roce 2012 došlo k novele zákona o základních registrech, která má za následek, že do občanských průkazů není nutné vyznačovat údaj o omezení svéprávnosti. Tato změna přináší velmi vážné problémy, jelikož osoby, které mezi sebou uzavírají smlouvu, si nemohou ihned ověřit, zda jejich smluvní partner je či není nesvéprávný. Je pak mnohem snazší nesvéprávného člověka při uzavírání obchodu nebo podpisu smlouvy zneužít. Pro odstranění tohoto údaje z občanského průkazu se nesvéprávní lidé mnohdy stydí a nechtějí mít tento citlivý údaj uveden. (Česká advokátní komora) V minulosti tento údaj sloužil nejen k ochraně okolí nesvéprávného, ale také k ochraně samotné osoby, které byla omezena způsobilost.²⁵

Jistě bychom našli důsledky i pro další oblasti. Cílem podkapitoly bylo ukázat pouze ty nejzávažnější z nich.

Shrnutí:

Charakterizovali jsme omezení způsobilosti k právním úkonům a popsali právní úkony. Objasnili důsledky omezení právní způsobilosti a vymezili úlohu státu a jeho povinnost zabránit diskriminaci osob se zdravotním postižením a zajistit stejná práva všem osobám.

---

²⁴ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbirka zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345.

²⁵ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbirka zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345.

3 OSOBY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Lidé s duševním postižením jsou stejní lidé, stejné lidské bytosti, jako lidé bez postižení. Vztahují se na ně veškerá lidská práva stejně jako na všechny ostatní lidské bytosti. Jsou to však osoby plné citů a emocí, u kterých došlo k vývojovým poruchám, způsobených patogenními faktory, které podle své povahy a skladby mohou negativně ovlivnit vývin ve smyslu jeho zpomalení až po zamezení a změny jeho směru.²⁶

Na občany s mentálním postižením se vztahují veškerá lidská práva stejně jako na všechny ostatní lidské bytosti. Respektování lidských práv a svobod je základem spravedlivého uspořádání každé společnosti. Zájem o lidská práva se začal rozvíjet již po první světové v době přijetí *Versaillské smlouvy*, která stanovila podmínky míru. Součástí této dohody bylo založení *Společnosti národů* a *Mezinárodní organizace práce* (ILO). V Roce 1924 byla na Versaillském shromáždění *Společnosti národů* přijata *Deklarace práv dítěte* nazvaná *Ženevská deklarace*, k níž se připojilo mnoho zemí. Po skončení druhé světové války byla Organizací spojených národů přijata *Všeobecná deklarace lidských práv*. V roce 1961 byla přijata *Evropská sociální charta*, která byla po dlouhou dobu jedinou mezinárodní smlouvou o lidských právech, která výslovně zmiňovala postižené osoby jako nositele lidských práv. Handicapovaní lidé potřebují především péči a pomoc svých zdravých spoluobčanů. Z tohoto konceptu postižení vyplývá požadavek na budování speciálních zařízení pro občany s postižením. Valným shromážděním OSN byla v prosinci 1971 přijata *Deklarace práv mentálně postižených osob*. Respektování práva lidí s mentálním postižením na vyjádření jejich vlastních názorů, pocitů a představ o životě je nesporným krokem vpřed v optimalizaci přístupu společnosti k lidem s postižením. V prosinci 1993 byla Valným shromážděním OSN schválena *Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením*. U nás byla tato pravidla vydána v roce 1997 *Sdružením zdravotně postižených v ČR*. V září 1997 se v Praze konala mezinárodní konference *K 97*, která se zabývala otázkami práv lidí s postižením. Osoby s mentálním postižením jsou označovány lidé s lehkou mentální retardací, z nichž mnozí dokončí školu, vyučí se učebnímu oboru a nezřídka si založí i vlastní rodinu. Na druhé straně tohoto spektra jsou lidé s hlubokým postižením, kteří jsou ve všech svých potřebách odkázáni na cizí pomoc.²⁷

---

²⁶PIPEKOVÁ, J., *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*, Brno: MSD, 2006, s. 208.

²⁷<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108> (cit. 1.3.2018)

Lidé s lehkou mentální retardací by měli právo na samostatný život, jsou-li samostatného života schopni, a lidé s hlubokým postižením by měli mít stejně nezadatelné právo na všestrannou ochranu a pomoc, pokud ji vzhledem k závažnosti svého postižení potřebují. Je třeba si uvědomit, že každá lidská bytost je jedinečná a každý člověk má své plusy a mínusy, nikdo není dokonalý a v mnohých věcech každý z nás potřebuje menší nebo větší podporu, respektive pomoc. Lidé s mentálním postižením jsou často vystavováni nálepkování, to znamená, že zdraví lidé si o nich vytváří určitý obraz, aniž by je blíže poznali anebo s nimi vůbec někdy komunikovali. Nálepkování potom ovlivňuje celý proces komunikace a přístupu k mentálně postiženým. Ti, kteří se s lidmi s mentálním postižením setkávají, vyvracejí častěji zažívané mýty o handicapovaných a tvrdí, že jde o výjimečné bytosti plné potenciálu a je potřebné k nim přistupovat jako k sobě rovným.²⁸

Lidé s mentálním postižením jsou velmi různorodá skupina, každý z nich je jiný. Pokud chceme těmto lidem pomoci integrovat se do společnosti, musíme vědět o jejich schopnostech, o tom, co mají rádi, v čem vynikají, jak žijí nebo co je na nich zajímavé. Cílem integrace je umožnit postiženým lidem žít uvnitř lidské společnosti, nikoli na jejím okraji a mít možnost zapojit se podle svých schopností do různých typů sociálních aktivit. Postoj společnosti k handicapovaným občanům, který je neodmítá, nesegreguje, ale naopak se snaží vytvářet optimální podmínky pro jejich začlenění do společenského života. Z uvedeného vyplývá, že je potřebné ke každému přistupovat individuálně. Novým prosazujícím trendem v péči o postižené je normalizace. To znamená nežít v ústavním zařízení, uzavřený za zdmi ústavu, ale v rodině, kde jsou uspokojovány jejich přirozené potřeby lásky pozornosti, zájmu a bezpečí. Znamená to také mít možnost žít normálním životem – připravovat se na určité profesní uplatnění a v dospělosti mít odpovídající zaměstnání, kde je možné vytvářet určité hodnoty pro společnost nebo alespoň pro vlastní uspokojení. Pracovat s mentálně postiženými lidmi a pomáhat jim je smyslem sociální práce. Dále jim pak zajistit nebo umožnit co nejlepší začlenění se do společnosti tak, aby si v ní našli svoji identitu a místo. Smyslem této práce je umožnit jim, aby si prožili svůj život plnohodnotně, důstojně a bez diskriminace. *„Úkolem sociálního pracovníka je navázat s klientem vhodnými způsoby komunikaci kvalitní vztah, pochopit jeho potřeby, přání a individualitu jeho osobnosti. Pomáhat mu zlepšovat podmínky*

---

²⁸<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108> (cit. 1.3.2018)

pro život a tím zvyšovat šanci na seberealizaci a úspěšné začleňování do společnosti. Vytvářet možnosti pro celoživotní vzdělávání a proces socializace.“²⁹

3.1 Diagnóza „mentálního postižení“

U mentálně retardovaných jedinců dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám adaptačních schopností. Příčinou vzniku této poruchy je postižení centrální nervové soustavy. Mentální retardace je trvalá, přestože v důsledku výchovných, výukových a terapeutických vlivů může nastat určité zlepšení. Hlavními znaky tohoto postižení jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a z toho vyplývající obtížnější zvládnutí každodenních návyků. Podle závažnosti duševní poruchy hovoříme o lehké, středně těžké, těžké a hluboké mentální retardaci.³⁰

Mentální retardace označuje stav zastaveného nebo neúplného vývinu intelektu. Psychika mentálně retardovaných v sobě skrývá řadu dosud neodhalených možností v oblasti specifických vloh, kreativity, intuice, empatie apod. Každý mentálně retardovaný jedinec je svébytnou osobností s vlastními lidskými potřebami i problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet. Psychologové mentální retardaci identifikují jako sníženou inteligenci a míru tohoto snížení vyjadřují pomocí inteligenčního koeficientu (IQ). Tento přístup přebrala i Světová zdravotnická organizace, která přijala následovně stupně a kódy:

„F. 70 – lehká duševní zaostalost, debilita, mírná duševní retardace IQ 50–69,

F. 71 - středně duševní zaostalost, imbecilita, střední duševní retardace IQ 35–49,

F. 72 – těžká duševní zaostalost, těžká duševní retardace IQ 20–34,

F. 73 – hluboká duševní zaostalost, idiota, IQ pod 20,

F. 78 – jiná přesně určená duševní zaostalost

F. 79 – duševní zaostalost“³¹

---

²⁹Srov. KOPŘIVA, K., *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*, Praha: Portál, 2000, s. 14-20.

³⁰Srov. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, I., *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2000, s. 24-31.

³¹Srov. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, I., *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2000, s. 27-31.

F. 70 – lehká duševní zaostalost, debilita, mírná duševní retardace IQ 50–69.

Při této úrovni mentálního postižení většina z takto postižených dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání, hygienické návyky) a praktických domácích dovednostech, i když je vývoj proti normě mnohem pomalejší. Většinu jedinců na horní hranici lehké mentální retardace lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické než teoretické schopnosti, včetně nekvalifikované nebo málo kvalifikované manuální práce. U osob s lehkou mentální retardací se mohou objevit chorobné stavy jako je autismus a další vývojové poruchy, epilepsie, poruchy chování nebo tělesné postižení.³²

F. 71 - středně duševní zaostalost, imbecilita, střední duševní retardace IQ 35–49.

U jedinců zařazených do této kategorie je výrazně opožděn rozvoj chápání a užívání řeči, ale také je opožděna a omezena schopnost starat se sám o sebe (sebeobsluha). Často se vyskytují tělesná postižení a neurologická onemocnění, zejména epilepsie. V dospělosti je téměř nemožné vést úplně samostatný život.

Tato diagnóza zahrnuje:

- středně těžkou mentální sub normalitu,
- středně těžkou oligofrenii (imbecilitu).³³

F. 72 – těžká duševní zaostalost, těžká duševní retardace IQ 20–34.

Tato kategorie je v mnohém podobná středně těžké mentální retardaci. Většina jedinců trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými přidruženými vadami, které prokazují přítomnost klinicky signifikantního poškození či vadného vývoje ústředního nervového systému.

Tato diagnóza zahrnuje:

- těžkou mentální sub normalitu,
- těžkou oligofrenii.³⁴

---

³²Srov. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, I., *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 27.

³³Srov. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2006, s. 28.

³⁴ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 29.

F. 73 – hluboká duševní zaostalost, idiota, IQ pod 20.

Postižení jedinci jsou těžce omezeni ve své schopnosti porozumět požadavkům, instrukcím nebo jim vyhovět. Většina osob z této kategorie je imobilní nebo výrazně omezená v pohybu. Postižení bývají inkontinentní a jsou schopni pouze rudimentální neverbální komunikace. Vyžadují stálou pomoc a stálý dohled. Ve většině případů lze určit organickou etiologii. Tělesné nedostatky postihují hybnost, epilepsii, poškození zraku a sluchu. IQ nelze přesně změnit je odhadováno, že je nižší než 20.

Tato diagnóza zahrnuje:

- hlubokou mentální sub normalitu,
- hlubokou oligofrenii (idiocii).³⁵

F. 78 – jiná přesně určená duševní zaostalost.

F. 79 – duševní zaostalost.

Další duševní onemocnění, která mohou nastat, jsou popsána v odstavcích níže. Mezi duševní onemocnění řadíme debilitu, imbecilitu, těžkou duševní retardaci či idiotství.

Debilita – mírná duševní retardace se projevuje opožděným vývojem v prvním období (dítě začne později chodit, mluvit), stává se, že debilita se projeví až ve školním věku. Lidé s touto diagnózou se dokáží naučit a reprodukovat naučené, ale neumí to v praxi dobře využít. Jednotlivé intelektové funkce nemusí být postižené stejně, některé vlastnosti a schopnosti mohou být rozvinuté normálně např. mechanická paměť, manuální zručnost, malířské a hudební nadání. Tito jedinci se většinou uplatní v dělnických povoláních.³⁶

Imbecilita – střední duševní retardace je charakteristická tím, že bývá vyvinutá řeč, ale s nedostatečnou artikulací, tvorba pojmů je minimální. Lidé s touto diagnózou jsou schopni si osvojit základy písma a čtení, základní pracovní návyky. Naučí se vykonávat jednoduché manuální úkony, jejich význam však nechápou, a proto nemůžou pracovat samostatně, jsou tedy vhodnými adepty na zaměstnání v chráněných dílnách. U těchto lidí chybí fyzické funkce jako je kritičnost, společenské zábrany v mluvení, převládá pudovost a emotivnost. Schopnost samostatného bydlení a žití je omezena, a proto v této oblasti potřebují pomoc a dohled.³⁷

---

³⁵ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 33-45.

³⁶ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 33-45.

³⁷ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 33-45.

Těžká duševní retardace – se projevuje podobně jako imbecilita. Lidé s touto diagnózou trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými vadami centrální nervové soustavy. Kvalitní rehabilitací, výchovou a vzdělávací starostlivostí dochází k rozvoji jejich motoriky, rozumových schopností, komunikační zručností, k jejich samostatnosti a celkovému zlepšení kvality jejich života.³⁸

Idiotství - hluboká duševní zaostalost se projevuje defektem smyslových orgánů nervovými poruchami a tělesnými anomáliemi. Řečové projevy jsou minimální a omezují se na zle artikulovaná ojedinělá slova nebo na neartikulované zvuky. Při správně komplexní rehabilitaci je možné dosáhnout základní zrakové prostorové a orientační schopnosti, při vhodném vedení jsou schopni se podílet na praktických sebeobslužných úkonech.³⁹

Na základě uvedených zkušeností je možné konstatovat, že mentální postižení je snížená poznávací činnost jedince, kterou je možná použitím vhodných vzdělávacích procesů dále rozvíjet. Toto konstatování potvrzuje, že speciální pedagogická definice mentálního postižení, která uvádí, že: *„podstatou vyučovacieho procesu je sprostredkovanie, prijímanie, transformácia a uchovanie informácií, ktoré sa realizujú prostredníctvom informačného kolobehu a mentálne postihnutie možno chápať jako nedostatočnú schopnosť meniť informácie na poznatky, v dôsledku toho aj transformovať veci a udalosti do symbolických foriem, tieto uchovávať, s takto transformovanými informácia mi zmysluplne narábať a participovať na udalostiach.“*⁴⁰

Podpora rozvíjená poznávací činností, a tedy její rozvoj celé osobnosti u lidí s mentálním postižením, by mělo být prioritou každé společnosti.

3.2 Sebeobhajoba – vyjádření vlastních myšlenek

Sebeobhájci, tedy dospělí lidé s MP, se učí díky sebeobhajování hlavně vyjadřovat svoje postoje, přání, názory, zájmy (také se těmto zájmům věnovat). Dále je podstatou sebeobhajování naučit se mluvit sám za sebe, popřípadě za ostatní (za skupinu), pokud o to mají zájem.⁴¹

---

³⁸ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 33-45.

³⁹ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2006, s. 33-45.

⁴⁰VAŠEK, Š. *Základy špeciálnej pedagogiky*, Sapia, s.r.o. Bratislava, 2008, s. 135-138.

⁴¹Kolektívautorou, *Sebeobhajovanie - ako na to*, Bratislava: Združenie pro pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v slovenskej republike, 2004, s. 11-17.

Medvecová zase popisuje sebeobhajování jako určitý druh podpory, která osobám s mentálním postižením pomáhá, aby se u nich neprojevovaly problémy v osobním či veřejném životě. Zároveň jde o možnost ukázat ostatním, že jsou rovnocennými členy a partnery ve společnosti.⁴²

Self – advocacy (česky sebeobhajování) podle Beirne-Smith, Pattona a Ittenbacha (1994) vzniklo jako odnož ze skupiny ADVOCACY (česky obhajování). Do tohoto systému zapadají:

- **Systems (Corporate) Advocacy**– zabývají se tímto obhajováním jedinci, kteří zastupují práva osob s podobnými potřebami či znevýhodněními;

- **Legal Advocacy**– reprezentují ti jedinci, kteří pomáhají konkrétním jedincům v konkrétních sporech či vyjednávání;

- **Citizen Advocacy** – jedná se v podstatě o občanské obhajování, řešení problémů a situací z pohledu občanství, co to obnáší, atd.;

- **SELF – ADVOCACY** – jedinci se učí svá individuální práva, řeší konkrétní nebezpečí či problémové situace.⁴³

Podle ŠÍŠKY se jedná o STRATEGII, která dospělou osobu s MP aktivizuje, zároveň pomáhá při vytváření jedincovy osobnosti, nezávislosti, vztahů. Je také krokem k lepšímu postoji osob s MP (jako skupiny) ve společnosti.⁴⁴

Prioritou společnosti by měla být podpora rozvíjení poznávací činností u osob s mentálním postižením. Jednou z forem takové podpory je i „sebeobhajoba“. Pod pojmem sebeobhajování je potřebné si představit určitý proces, v rámci, kterého se lidé s mentálním postižením učí zručnostem nevyhnutelným pro vypěstování schopnosti „obhájit se.“ Pro člověka s mentálním postižením je tato schopnost jedním z kroků umožňující prosadit vlastní zájmy, tužby, potřeby a práva. Sebeobhajoba je jednou z možností, jak lidé s mentálním postižením můžou společnosti dokázat, že jsou rovnocennými partnery a neoddělitelnou součástí společnosti. Sebeobhajoba se soustřeďuje nejen na každodenní rozhodnutí, které jsou klíčové pro další životní směřování člověka s mentálním postižením. Medvecová zase popisuje sebeobhajování jako určitý druh podpory, která osobám s mentálním postižením pomáhá, aby se u

---

⁴²www.zpmpvsr.sk/index.php/co-robime/uzitocne/publikacie#manualy

⁴³<http://inclusion-europe.eu/> (15.3.2018)

⁴⁴ŠÍŠKA, J., *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*, s.

nich neprojevovaly problémy v osobním či veřejném životě. Zároveň jde o možnost ukázat ostatním, že jsou rovnocennými členy a partnery ve společnosti.⁴⁵

S myšlenkou učit lidi s mentálním postižením vyjádřit pocity, názory, a tedy umožnit jim naplnění jejich potřeb podle vlastního rozhodování, a ne podle rozhodnutí jiné osoby, přišli pravděpodobně koncem šedesátých roků ve Švédsku. Postupně začali zakládat své kluby volného času, ve kterých se lidé s mentálním postižením s podporou asistentů začali setkávat, trávili tam volný čas a učili se různým zručnostem komunikace. Začali se bavit o svých životech a tužbách, potřebách a očekávání. Všechny tyto aktivity postupně vyústily k veřejnému obhajování vlastních práv a lidé s mentálním postižením začali poukazovat na svoje problémy v různých oblastech života. Myšlenka sebeobhajování se postupně rozšiřovala i do jiných krajín a v devadesátých letech minulého století se objevila i na Slovensku.⁴⁶

V roce 1972 se tato myšlenka rozšířila do Velké Británie a Kanady a lidé s mentálním postižením začali organizovat první konference sebeobhájců. Chtěli dát najevo, že jejich postižení je až sekundární a na prvním místě je jejich lidská osobnost a důstojnost. Následně byla v roce 1973 zorganizována v Kanadě konference odborníků na téma - Mentální postižení. Aktivní jedinci s mentálním postižením z Oregonu se jí sami zúčastnili, jenomže byli rozhořčeni z profesionálního a odborného konstatování, ale neslyšeli zde žádné praktické změny či kroky ke zlepšení a rozvoji. Proto se tato skupina osob s mentálním postižením z Oregonu rozhodla založit vlastní skupinu – tzv. sebeobhájců. Toto označení se použilo, protože chtěli řešit a řešili všechny věci sami za sebe, bez cizího zasahování. Jméno této první skupiny sebeobhájců je **PEOPLE FIRST** = Především lidé. V České republice byla zorganizována první skupina sebeobhájců po roce 2000 a to v občanském sdružení Rytmus. Tato skupina se jmenovala SAMI A SPOLU a jejich cílem bylo, stejně jak vyplývá z jejich názvu, rozhodovat si o životě sami a společně s dalšími osobami se zdravotní, postižením něčeho dosáhnout.⁴⁷

Musíme si však uvědomit, že tento proces vyžaduje dávku trpělivosti, tolerance a respektování člověka s mentálním postižením. V rámci tohoto procesu, který je složitý a zdlouhavý, je potřebné u člověka s mentálním postižením rozvíjet komunikační a sociální

---

⁴⁵<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/500/sebeobhajovani.html>/(cit. 15.3.2018)

⁴⁶Srov. Kolektíva autorou, *Sebeobhajovanie - ako na to*, s. 11-17.

⁴⁷<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/SU/500/SEBEOBHAJOVANI.html>/(cit. 17.3.2018)

dovednosti, schopnost rozhodovat se a řešit problémy. Prvním krokem v tomto procesu je sebezpoznání, identifikace zájmů, potřeb, slabých a silných stránek.⁴⁸

Poznání svých osobních potřeb je důležité pro další směřování, učení obhájit si zájmy a práva. Např. *„Ve skupine sebaobhajcov je človek, ktorý si chce sám nakupovať jedlo a hospodáriť so zarobenými peniazmi. Potom jeho učenie seba obhajovania môže mať i takúto podobu:*

- *Naučiť sa efektívne komunikovať (poprosiť predavača o pomoc pri nákupe, poďakovať,...);*
- *získať zručnosti spojené s finančným manažmentom (naučiť sa poznávať hodnotu peňazí, počítat peniaze,...);*
- *dokázať získané zručnosti používať;*
- *zvládnuť orientáciu (cesta do a z obchodu, orientácia v nákupnom stredisku,...);*
- *získať špecifické zručnosti (identifikovať tovar, ktorý správe oplati kúpiť, ovládať váhu na zeleninu, urobiť si zoznam nákupu,...).*⁴⁹

Velmi důležitým prvkem v sebeobhajování je skupina, i přestože nácvik sebeobhajování je zaměřený na jednotlivce, a to z toho důvodu, aby se člověk s mentálním postižením necítil osamělý. Skupina sebeobhájců se skládá z lidí s mentálním postižením a z asistentů a umožňuje člověku s mentálním postižením získávat nové přátele, diskutovat o svých problémech brát si ponaučení ze zkušeností ostatních členů skupiny, rychleji chápat způsoby řešení problémových situací. Úlohou asistentů je zaznamenávat názory jednotlivých sebeobhajob, usměrňovat diskuzi, poskytnout pomoc k vyřešení problémů. Sebeobhajování vede člověka s mentálním postižením k podpoření vlastní aktivity, k přebírání zodpovědnosti za vlastní rozhodnutí a má vliv na začlenění se do společnosti. V zájmu společnosti by měla být podpora lidí s mentálním postižením zaměřená na to, aby rozhodovali sami za sebe o tom, co by chtěli či nechtěli, co se jim líbí a nelíbí, aby v rámci svých možností rozhodovali o svém životě, a tedy byli v rozsahu svých možností nezávislí a zodpovědní sami za sebe. Postižení, stejně jako zdraví, je vždy relativní. Podle donedávna uznávaného názoru se soudilo, že mentální retardace je postižení trvalé a zcela nezměnitelné.⁵⁰

---

⁴⁸Srov. Kolektivautorou, *Sebeobhajovanie - ako na to*, s. 11-17.

⁴⁹Kolektivautorou, *Sebeobhajovanie - ako na to*, s. 11-17.

⁵⁰<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/SU/500/SEBEOBHajOVANI.html> (cit. 17.3.2018).

Inclusioninternational – Celosvětová federace sdružující své organizace osob s mentálním postižením a jejich rodin, která se zabývá obhajobou jejich lidských práv. Tato federace sdružuje přes 200 členů ze 115 zemí světa. Federace spolupracuje s mnoha dalšími mezinárodními organizacemi. Členem této federace je i v dalším bodě zmíněná Inclusion Europe.⁵¹

InclusionEurope– Jde o mezinárodní evropskou organizaci, která patří do federace Inclusioninternational. Byla založena v roce 1988 a má sídlo v Belgii. Organizace bojuje za rovnost práv a plné začlenění osob s mentálním postižením do všech oblastí samostatného života. „*Tato organizace se zabývá reprezentací hlasu lidí s mentálním postižením a jejich rodin v celé Evropě.*“⁵²

EPSA = TheEuropeanPlatform od Self – Advocates- Tato evropská organizace, která je součástí organizace InclusionEurope, se zabývá problematikou sebeobhajování – sdružuje sebeobhájce z celé Evropy, poskytuje jim informace, publikace, rady, nabízí účasti na konferencích. EPSA má svou radu, která se pravidelně schází a jejíž členové jsou sebeobhájci z různých členských zemí. Tato rada pravidelně vydává ZPRAVODAJ – který je přístupný ve všech jazycích v tištěné i v elektrické podobě na webových stránkách.⁵³

Shrnutí:

Ve třetí kapitole byl nejprve charakterizován historický vývoj uznávání práv osob s mentálním postižením a shrnut smysl sociální práce pro začlenění mentálně postižených osob do společnosti. Dále byl uveden výčet stupňů a kódů duševních onemocnění. U lidí, kteří trpí výše uvedenými poruchami, dochází vlivem jejich onemocnění ke změnám chování a myšlení. Tito lidé jsou mnohdy neschopni komunikace a jsou uzavřeni často sami do sebe. Užívají léky a nejsou schopni se sami o sebe postarat, navštěvovat lékaře a hospodařit s penězi. Mohou být zneužíváni svým okolím. Aby se tomu zabránilo, je potřeba takto nemocné lidi chránit, jak před následky vlastního chování, tak před zneužitím ostatními lidmi. Je také potřeba chránit ty, kteří přijdou do styku s duševně nemocnými lidmi. Jednou z možností jak tento problém vyřešit je možnost omezit způsobilost k právním úkonům, které může vykonat jen soud. Takové rozhodnutí učinit není jednoduché, protože osoba omezená způsobilostí, nemůže činit žádné právní úkony a je odkázána jen na svého opatrovníka. Jako důležitý prvek pomoci mentálně postiženým osobám byl popsán nácvik sebeobhajování a jeho

---

⁵¹<http://www.inclusion-europe.org/en/about-us> (cit. 17.3.2018).

⁵²<http://www.inclusion-europe.org/en/about-us> (cit. 17.2.2018)

⁵³<http://www.inclusion-europe.org/en/about-us> (cit. 17.2.2018)

význam pro podporu začlenění těchto osob do společnosti. V závěru kapitoly byly popsány celosvětové a evropské organizace, které se zabývají rovností práv a pomocí k plnému začlenění osob s mentálním postižením do všech oblastí života.

4 NÁHRADNÍ ROZHODOVÁNÍ

Opatrovnický institut se objevuje už v čase římského práva, od té doby ale prošel určitým historickým vývojem, a to proměnou soukromé instituce na instituci veřejnou. Opatrovník vykonával důvěrnou pomoc, která byla omezena a vázána na určitý cíl. Římské právo rozeznávalo opatrovníky duševně nemocné (mezi duševně nemocné se řadili i tělesně postižení) a marnotratníky. Úlohou opatrovníka byla starost o osobu a o její majetek. Opatrovnictví je také možné chápat jako omezení lidí s mentálním postižením a jedná se o určitý druh kontroly.

Na začátku je nutné odlišit způsobilost k právním úkonům a způsobilost k právům a povinnostem. Každý člověk je způsobilý mít práva a povinnosti. Tato práva a povinnosti vznikají narozením. Holub ve svém komentáři k občanskému zákoníku definuje způsobilost k právům a povinnostem jakožto způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, neboli být jejich subjektem, nositelem. Tato způsobilost se rovná právní subjektivitě a zároveň se rovná pojmu osoby v právním smyslu vůbec. Je neomezená a neomezitelná, má ji každý po celý svůj život.⁵⁴

Právní subjektivita patří k základním lidským právům, je upravena v článku 5 Listiny základních práv a svobod, který říká, že každý člověk je způsobilý mít práva.⁵⁵

Rozhoduje-li soud o omezení svéprávnosti člověka, může osoba jím povolovaná za opatrovníka navrhnout, aby byla opatrovníkem jmenována. Pokud návrh nepodá, zjistí soud její stanovisko. Je-li tato osoba způsobilá k opatrovnictví, soud ji s jejím souhlasem opatrovníkem jmenuje.⁵⁶

Soud může svéprávnost omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určitou dobu, nejdéle však na tři roky. Je-li zjevné, že se stav člověka v této době nezlepší, může soud svéprávnost omezit na dobu delší, nejdéle však na pět let. Uplynutím doby omezení svéprávnosti právní účinky omezení zanikají. Zahájí-li se však v této době řízení o prodloužení doby omezení, trvají právní účinky původního rozhodnutí až do nového rozhodnutí, nejdéle však jeden rok.⁵⁷

---

⁵⁴HOLUB, M. et al. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími, s. 53.

⁵⁵ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345

⁵⁶ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345

⁵⁷ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345

V rozhodnutí o omezení svéprávnosti jmenuje soud člověku opatrovníka. Při výběru opatrovníka přihlédne k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovance blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi.⁵⁸

4.1 Způsobilost na právní úkony a ustanovení opatrovníka

Způsobilost k právním úkonům a ustanovení opatrovníka je upravené v Občanském soudním pořádku č. 99/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Občanský soudní pořádek“). Začátek tohoto konání, obvykle navrhuje nebo podněcuje soud. Návrh může podat i zdravotnické zařízení, které se v takovém případě stává účastníkem konání. Soud v rámci tohoto konání posuzuje, zda osoba s mentálním postižením je anebo není schopná zvládat právní úkony, přitom soud vychází ze znaleckého posudku, který byl zpracovaný znaleckým lékařem. Soud by měl co nejpečlivěji zkoumat vliv mentálního postižení na celkové konání a činy osoby, o které se rozhoduje. Je třeba si uvědomit, že mentální postižení ještě neznamená, že osoby s touto diagnózou nejsou schopné vůbec anebo částečně vykonávat právní úkony, protože především záleží na konkrétní povaze a složitosti právního úkonu. Potřebné je také přihlédnout k individuálním poměrům osoby s mentálním postižením jako i na sociální prostředí, ve kterém existuje. Soud na základě souhrnného hodnocení všech okolností souvisejících s mentálním postižením osoby, u které se rozhoduje a na základě posudků znalců, dospěje k závěru, jestli jsou splněny podmínky na zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Dospělá osoba může být podle současného právního ustanovení úplně zbavená způsobilosti k právním úkonům, jen pokud trpí duševní nemocí, trvalého charakteru a kvůli této poruše není schopna vykonávat právní úkony. Nejvýznamnějším principem při rozhodování o zbavení nebo omezení způsobilosti na právní úkony by mělo být zachování individuality osoby s mentálním postižením a ponechání rozhodování se v co největší míře. Je-li obsahem prohlášení pořízeného veřejnou listinou určení, kdo se má stát opatrovníkem, ten, kdo veřejnou listinu sepsal, zapíše údaje o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal, do neveřejného seznamu vedeného podle jiného zákona.⁵⁹

---

⁵⁸ČESKO, 2004. Zákon č.89/2012 Sb ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbírká zákonů České republiky. částka 190, s. 10333- 10345

⁵⁹<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> (cit. 20.3.2018)

Ve výroku rozsudku o zbavení způsobilosti na právní úkony soud uvede jméno, příjmení, datum narození, bydliště, způsobilost na právní úkony v celém rozsahu a v případě omezení na právní způsobilost soud musí uvést rozsah omezení a zpravidla i rozsah negativních úkonů, které nemůže osoba s mentálním postižením vykonávat. Podle současné právní úpravy může soud omezit práva jen ve dvou případech a to, pokud osoba trpí duševní poruchou, tato duševní porucha není přechodná a kvůli ní je schopna vykonávat jen některé právní úkony, nebo v případě nadměrného požívání alkoholu, omamných látek a narkotik. V případě osoby s mentálním postižením, která na základě rozsudku soudu byla zbavená nebo omezená způsobilost na právní úkony, je soud povinný takové osobě určit opatrovníka.⁶⁰

Konkrétní oprávnění opatrovníka jsou definovaná buď zákonem, nebo soudním rozhodnutím. Všeobecně platí, že opatrovník má oprávnění rozhodovat za plnoletou osobu, ale má i povinnost chránit práva dané osoby. Účinnost instituce opatrovnictví záleží do značné míry na určitých osobních vlastnostech opatrovníka a na tom, jestli dokáže být vnímavý k potřebám opatrovance a dokáže být dostatečně empatický, zda skutečně koná v nejlepší možné míře ve prospěch opatrovníka. Soud za opatrovníka ustanovuje především příbuzného nebo jinou vhodnou osobu, jako například rodinného přítele nebo známého. V případě konání o ustanovení opatrovníka by osoba s mentálním postižením měla být vyzvaná na vyjádření se k osobě opatrovníka, pokud to rozsah mentálního postižení umožňuje. Občanský zákoník také umožňuje ustanovit opatrovníkem příbuzného nebo jinou osobu, která splní potřebné podmínky. Opatrovníkem může být určen orgán místní samosprávy, případně jeho zařízení, pokud je oprávněné vystupovat pod svým jménem, takzvaný veřejný opatrovník. Když soud vybírá opatrovníka, musí určit rozsah jeho práv a povinností v rozhodnutí o ustanovení. Opatrovník následně musí složit přísahu a slíbit, že bude vykonávat funkci řádně a bude se řídit pokyny soudu.⁶¹

---

⁶⁰ČESKO, 2016. Zákon č. 2/1993 Sb. *Listina základních lidských práv a svobod*. In: Sbíрка zákonů Česká republika.

⁶¹MAREČKOVÁ, J. a MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 128-130.

4.2 Opatrovnictví a diskriminace

Povinností soudu je, aby opatrovnictví bylo založeno na vztahu vzájemné důvěry a respektu mezi opatrovancem a opatrovníkem. Opatrovnictví můžeme rozdělit podle několika hledisek. Marečková a Matiaško vycházejí při dělení opatrovnictví z Občanského zákoníku.⁶²

Dle Tomiškové opatrovníkem nemůže být osoba, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance.⁶³

Obecný základ diskriminace stanoví usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky (dále jen „Listina“) v čl. 3, který zaručuje „základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostnímu nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“.⁶⁴

Jak je z textu patrné, chybí u nás výslovné zakotvení zákazu diskriminace (uznání práv) občanů se zdravotním postižením v ústavním katalogu lidských práv, kterým je u nás Listina základních práv a svobod.

Otázky související se zdravotním postižením a opatrovnictvím, které se dotýkají mnoha lidí v České republice, nejsou v současnosti pro rozhodující české činitele prioritou. Celkovým výsledkem pak je takový legislativní rámec upravující duševní postižení a zejména opatrovnictví, který zvyšuje zranitelnost a sociální vyloučení lidí s duševním onemocněním a mentálními postiženími. Děje se tak proto, že osoby bez plné způsobilosti k právním úkonům jsou zbavovány svých základních lidských práv a povinností jejich opatrovníků nejsou přiměřeně upraveny. Sdružení na pomoc lidem mentálně postiženým v České republice se ve svých publikacích zabývá i klíčovými okamžiky života osoby s mentálním postižením, jakým je zbavení nebo omezení způsobilosti na právní úkony. Rozhoduje většinou bez toho, že by byl účastník konání (osoba, o které se způsobilost rozhoduje) vyslechnut a rozhodnutí o způsobilosti na právní úkony se ve většině případů nedoporučuje, protože adresát není schopen význam rozhodnutí pochopit. Občanský zákoník v současném znění definuje

---

⁶²MAREČKOVÁ, J. a MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*, s. 130-132.

⁶³TOMIŠKOVÁ, H. *Právní úprava a etika zastupování lidí s duševní poruchou*.

⁶⁴MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*, s. 63-68.

...právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují ...“ Jiná definice uvádí: ...“ právní jednání (latinsky negotium) je druh právní skutečnosti, jejímž obsahem je právně relevantní projev vůle ⁶⁵

S uvedeným názorem se ztotožňuji, a to z důvodu, že hodně občanů, tedy „*zdravých občanů*“, má problém porozumět zákonům, vyhláškám nebo jiným právním normám. I když jsou napsané v souladu s právními principy, člověk bez právnického vzdělání často nechápe všechny souvislosti, které po uplatnění dané normy mohou nastat. Proto když něčemu nerozumíme, radíme se s právníky, kteří nám umějí jednotlivá ustanovení právních norem vysvětlit a upozornit nás na jejich dopady. Podobnou šanci porozumět by měl umožnit český právní pořádek i lidem s mentálním postižením, a to zavedením například povinnosti doručování o způsobilosti na právní úkony, které by byly formulované prostým jazykem, tedy lehce čitelnou a srozumitelnou formou. Pokud by byla povinnost formulování písemností ve vztahu k osobám s mentálním postižením zavedená i v jiných oblastech života, přispělo by to k lepší informovanosti, vzdělanosti lidí s mentálním postižením, a tedy i k zvýšení jejich schopnosti zapojit se do běžného života ve společnosti. Součástí zbavení způsobilosti na právní úkony osoby s mentálním postižením je zabránění této osobě využívat i takové práva, které by byli podle názoru sdružení schopni využívat, například základní ústavní právo volit. Sdružení upozorňuje na to, že znalecké posudky se nezaobírají osobitou otázkou, či osoba, o které se rozhoduje je schopná nebo neschopná volit.⁶⁶

---

⁶⁵<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/>

⁶⁶MAREČKOVÁ, J. a MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*, s. 83-86.

Zaručit osobám se zdravotním postižením stejná politická práva a příležitosti k jejich uplatňování jako ostatním lidem. Zajistit, aby, se zdravotně postižené osoby mohly skutečně a plně účastnit politického a veřejného života stejně jako ostatní lidé, a to buď přímo, nebo prostřednictvím svobodně zvolených zástupců, včetně práva a možnosti zdravotně postižené osoby volit a být volen mimo jiné tím, že:

- *zajistí, aby volební postupy, zařízení a materiály byly vhodné, přístupné a snadno srozumitelné a použitelné,*
- *ochrání právo zdravotně postižených osob bez zastrasování tajně volit ve volbách a referendech a kandidovat ve volbách, skutečně zastávat úřad a vykonávat veškeré veřejné funkce na všech úrovních státní správy s využitím pomocných technologií, pokud je to vhodné,*
- *zaručí svobodné vyjádření vůle zdravotně postiženým osobám coby voličům, a proto umožní, aby jim při volbách pomáhala osoba podle jejich vlastního výběru, pokud je to nutné a na základě jejich žádosti.⁶⁷*

4.3 Opatrovnické řízení

Řízení o způsobilosti k právním úkonům a řízení opatrovnické pojímá občanský soudní řád jako dvě oddělená řízení a nijak nevymezuje jejich časový vztah. Proto soudy obvykle postupují tak, že opatrovnické řízení zahájí až poté, co rozhodnutí o omezení nebo zbavení způsobilosti nabude právní moci.⁶⁸

Řízení o ustanovení opatrovníka by mělo být vedeno současně s řízením o způsobilosti k právním úkonům. Je praktické, když nesvéprávná osoba má zároveň ustanoveného opatrovníka. My všichni činíme každý den právní úkony, avšak nesvéprávná osoba je bez opatrovníka v jakémsi vakuu, kdy sama nic nemůže a současně nemá nikoho, kdo by za ni třeba u pokladny zaplatil jejími penězi nákup. Paradoxem je, že tato osoba nemůže nikoho ani pověřit, protože i ono pověření je právní úkon. Díky tomu se tato osoba může ocitnout v neřešitelné situaci. V současnosti je dohled nad činností opatrovníka svěřen soudu. Soud ale často není schopen jej efektivně vykonávat. Neexistuje zvláštní řízení, které by opatrovanci dávalo možnost stěžovat si na postup opatrovníka. Právě z kapacitních důvodů je kontrola správy majetku u řady soudů čistě formální.⁶⁹

---

⁶⁷<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/> (cit. 20.3.2018)

⁶⁸<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/> (cit. 20.3.2018)

⁶⁹PEŠLOVÁ, R., Právní průvodce pečujících 2012. Brno: Moravskoslezský kruh, 2012, s. 95-103.

Efektivnější by bylo svěřit dohled nad činností opatrovníka pod rámec zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a zavést speciální správní řízení, které by řešilo neshody mezi vůlí opatrovníka a opatrovance.⁷⁰

Soud je povinen informovat všechny účastníky o zahájení opatrovnického řízení.⁷¹ Usnesení o zahájení opatrovnického řízení i usnesení o ustanovení opatrovníka je soud povinen doručit také osobě, které má být anebo je opatrovník ustanoven.⁷²

Praxe je taková, že stejně jako v řízení o způsobilosti k právním úkonům, tak i v opatrovnickém řízení, soudy nepředvolávají a nevyslychají osoby, kterým má být opatrovník ustanoven. Soudy se zřejmě opírají o znalecké posudky z řízení o způsobilosti k právním úkonům. Dalším problémem je, že soudy v rozporu se zákonem nedoručují nesvéprávné osobě rozhodnutí o ustanovení opatrovníka „Spravedlivý proces ale i v tomto případě zahrnuje právo účastnit se řízení, vyjadřovat se k prováděným důkazům a sám důkazy navrhnout. Ani zákon v tomto případě na rozdíl od řízení o způsobilosti k právním úkonům neobsahuje žádnou výjimku, na základě které by bylo možné takovéto odejmutí práv účastníkovi ospravedlnit.“⁷³

Shrnutí:

Zabývali jsme se opatrovnickým řízením, které je upraveno v § 192 – 193 občanského soudního řádu. Popsali zahájení řízení. Věnovali se podmínkám pro ustanovení opatrovníka a principům zaručení stejných práv osobám se zdravotním postižením jako ostatním lidem. Popsali jsme činnost soudu v opatrovnickém řízení, dohledem nad činností opatrovníka a zániku zastupování.

---

⁷⁰<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/>
(cit.21.3.2018)

⁷¹<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/>
(cit.21.3.2018)

⁷²<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/>
(cit.21.3.2018)

⁷³<http://lp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/>
(cit.21.3.2018)

5 PODPOROVANÉ ROZHODOVÁNÍ

Podporované rozhodování představuje novou filozofii přístupu k lidem s mentálním postižením. Znamená zachování způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Podporující osoby pomáhají lidem s mentálním postižením dělat rozhodnutí ve všech oblastech života. Světové společenství se definitivně odvrací od koncepce náhradního rozhodování, které je charakteristické tím, že stanovená osoba, tedy opatrovník rozhoduje za opatrovance (důsledek – opatrovanec je vyloučen ze života společnosti) ke koncepci náhradního rozhodování, kterého východiskem je skutečnost, že každá osoba je schopná se rozhodovat, může však potřebovat větší nebo menší míru podpory. Podpora by měla být zabezpečena lidem, kteří nejsou schopni v důsledcích mentálního postižení samostatně uplatnit svoji způsobilost k právním úkonům. Při poskytování podpory by měli být dodržovány určité zásady, jako je přiměřenost poskytnuté podpory, která by měla být přizpůsobená individuálním schopnostem podporované osoby, v níž žije a míře rozumnosti. Účelem podpory by mělo být zvyšování samostatnosti lidí s mentálním postižením, zvyšování jejich schopnosti a jejich sociálního začleňování se do společnosti. V systému podporovaného rozhodování nedochází k přesunu práv, či nedochází ke zbavení nebo omezení způsobilosti na právní úkony, lidé s mentálním postižením můžou své práva plně uplatnit.⁷⁴

Kateřina DURECOVÁ klinická psycholožka, v této souvislosti uvádí: *„Negativním důsledkem zbavení způsobilosti je kromě zvýšení rizika zneužívání také další omezení příležitosti pro dotyčného jedince, jak rozvinout právě ony dovednosti, kvůli jejichž absenci jim byla způsobilost odňata. Nabízí se další otázky, jak se bude postupovat, abychom se nedostali do bludného kruhu: nemáte talent na jazyky, tak se vám zakáže chodit na jazykový kurz, protože je to zbytečné vyhazování peněz, zakáže se vám jezdit do ciziny, protože se nedomluvíte a když už, tak to někdo bude říkat za vás a vy raději mlčte. Pravdou je, kdybyste jezdili a mluvili ze začátku rukama nohama, s podporou slovníku, druhých lidí a systematického procvičování v kurzu, po nějaké době byste jazyk zvládli. Kdyby vás zbavili těchto příležitostí, nenaučíte se nic. Proto když omezíme způsobilost, měli bychom si současně*

---

⁷⁴MAREČKOVÁ, Jana a MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých.*

*položít otázku, jak bude zajištěno, že se dotyčný člověk bude učit být kompetentnějším, než v současnosti je?*⁷⁵

Vzhledem k dlouho zažitému systému náhradního rozhodování a z něj vyplývajícího odepírání základních osobních práv a sebeurčení lidí s mentálním postižením ze strany společnosti, vedlo k hluboce zakořeněným názorům a předsudkům o neschopnosti těchto lidí přijímat rozhodnutí. Proto prosazování systému podporovaného rozhodování nebude možné uskutečnit naráz, ale postupně což určité období bude potřebné, aby existovalo náhradní rozhodování vedle podporovaného rozhodování.

5.1 Návrh podmínek na zabezpečení podporovaného rozhodování

Na zabezpečení fungování podporovaného rozhodování je potřebné ze strany státu přijmout určité legislativní opatření, které budou zabezpečovat zásadu maximálního zachování způsobilosti k právním úkonům. Na správné fungování systému podporovaného rozhodování je potřebné zabezpečit dodržování základních myšlenek tohoto systému, které jsou:

- podporující osoba nemůže být ustanovena proti vůli osoby s mentálním postižením,
- podporované rozhodování je založené na vztahu důvěry mezi podporovanou a podporující osobou, soud takový vztah nevytváří, ale jen potvrzuje,
- podporující osoba nejedná místo podporované osoby, ale plní nejdříve funkci poradce, případně „tlumočnicka“,
- při výkonu svých povinností podporující osoba má povinnost řídit se přáním a zájmy podporované osoby, nesmí vyvíjet na podporovanou osobu tlak směřující k tomu, aby změnila svoje rozhodnutí.⁷⁶

Dalším krokem na zavedení systému podporovaného rozhodování je zabezpečené podpory a propagace sebeobhajoby (co je sebeobhajoba a k čemu slouží je uvedeno v kapitole 3.2. Sebeobhajoba). S metodou sebeobhajoby je potřebné obeznámit rodinné příslušníky osob s mentálním postižením, opatrovníky, odborný personál a širokou veřejnost. Poznání metody a prezentace jejich výsledků by mohlo prolomit současné mýty o osobách s mentálním

---

⁷⁵DURECOVÁ, K., Rozlišení problematiky duševní nemoci a mentálního postižení, posuzování sociálních dovedností jako předmět znaleckého posudku, výběr adekvátních odborníků. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou, s.49).

⁷⁶<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/opatrovnictvi/typy-opatrovniku/> (cit. 22.3.2018)

postížením a přesvědčit širokou veřejnost o možných schopnostech těchto lidí, přijímat vlastní rozhodnutí.

Důležitou součástí systému podporovaného rozhodování jsou osoby poskytující podporu. Proto je důležité stanovit, jak a za jakých podmínek (stanovit práva a povinnosti) by tyto osoby poskytovali podporu. Sdružení je toho názoru, že podporované osoby by se měli dělit na dvě skupiny, a to na registrované a neregistrované podporovatele. Náplní registrovaných podporovatelů by měla být podpora zaměřená na právní relevantní rozhodnutí, které ovlivňují život osoby s mentálním postižením. Pojem „právní relevantní rozhodnutí“ by zahrnoval např. rozhodnutí týkající se bydlení, zaměstnání, finančních operací, uzavření manželství apod. Neregistrovaní podporovatelé by zabezpečovali běžné záležitosti související s každodenním životem, jako je například pomoc s nákupem, uklízení, zařízení bytu, přeprava do zaměstnání k lékaři apod.⁷⁷

Vytvoření legislativních podmínek na práci osob poskytujících podporu je základem pro jejich činnost. Ale další důležitou oblastí je jejich vzdělání a příprava. Podmínkou výkonu činnosti podporujících osob by měla být jejich kvalifikace, důraz na odbornost by měl být kladen především u registrovaných podporovatelů. Pod pojmem „odbornost“ si představme například poznatky z oblasti pracovního práva, práva sociálního zabezpečení, základy rodinného, občanského a trestního práva, základy ekonomie, psychologie, sociální komunikace, speciální pedagogiky. Odbornost podporujících osob je z mého pohledu velmi důležitá, natolik, že jejich úlohou je poskytovat podporu osobě s mentálním postižením v co nejlepší kvalitě. Potřebné je i vytvoření účinného mechanismu, který zabráni případnému zneužití osoby s mentálním postižením. Sdružení upozorňuje na následující možné situace: osoba s mentálním postižením přijme rozhodnutí, které podle názoru podporovatele není v jejím nejlepším zájmu. Může to být například darování financí jiným lidem nebo organizacím, koupě věcí, které si daný jednatel nemůže dovolit anebo zrušení pracovní smlouvy. Při zachování práva přijímat rozhodnutí, vrátit možnosti dělat chyby, by měli být lidé s mentálním postižením efektivně chráněni před zneužitím a osobní škodou.⁷⁸

Stát by měl v rámci vytváření legislativy týkající se podporovaného rozhodování myslet i na výše uvedené situace možného zneužití, a to například zavedením povinnosti prokázat, že podporovatel skutečně informoval podporovanou osobu o možném riziku, či případných důsledcích rozhodnutí. Zavést určitý mechanismus umožňující vyhlásit rozhodnutí

---

⁷⁷MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z. Podporované rozhodovanie, Bratislava 2009 ZPMP v SR, s. 25-26.

⁷⁸MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z. Podporované rozhodovanie, s. 27

podporované osoby za neplatné v důsledku jejího zneužití. Taktéž by se měl zaměřit na vytvoření účinného systému kontroly výkonu podporujících osob.⁷⁹

5.2 Prosazování podporovaného rozhodování v České republice

Centrum advokacie duševně postižených a Liga lidských práv zahájily aktivity směřující k reformě právní úpravy opatrovnictví a uplatnění způsobilosti k právním úkonům. Ve svých dokumentech poukazují na to, že v České republice dochází ke zneužívání instituce zbavení způsobilosti k právním úkonům. Výsledkem využívání této instituce není lepší postavení osob s mentálním postižením, ale spíše jejich vyloučení ze společnosti, a to odnětím práva volit, práva uzavřít manželství a jiných práv. Všeobecně je problematika omezení nebo odnětí způsobilosti charakterizovaná nedostatkem informací, nefungujícím systémem veřejného opatrovnictví a téměř úplnou absencí kontroly činnosti opatrovníků. Vzhledem k výše uvedené informaci Centrum advokacie duševně postižených a Liga lidských práv zpracovaly základní body reformy opatrovnictví. Reforma by se měla soustředit na vytvoření alternativy k doteď používanému náhradnímu rozhodování, a to v tom duchu, že opatrovník může vykonávat právní úkony jen po dohodě s opatrovaným a na základě jeho souhlasu. V případě sporu mezi těmito stranami by rozhodoval příslušný správní orgán. Pokud se prokáže, že opatrovanec není schopný vyjádřit svůj souhlas anebo nesouhlas, může soud rozhodnout, že v dané oblasti postačí jen souhlas opatrovníka.⁸⁰

Právní úprava by také měla zohledňovat v určitých případech jako je pracovní právo, právo sociálního zabezpečení, uzavření smlouvy o sociálních službách, anebo rozhodování o léčbě umožnit, aby opatrovancovi byl bez zbavení způsobilosti na právní úkony ustanoven opatrovník, který by konal v jeho prospěch. Právní úprava by také měla umožňovat, aby jednomu opatrovancovi mohlo být přiděleno více opatrovníků. K zbavení nebo omezení způsobilosti na právní úkony by mělo dojít jen ve výjimečných případech.⁸¹

Výkon opatrovnictví by měl být definovaný jako sociální služba, a tedy dohled nad výkonem opatrovnictví by měl být kontrolován rámci inspekce a kvality sociálních služeb. Opatrovanec by měl mít k dispozici dostatečné množství informací o právech a povinnostech opatrovníka, o jeho kontrole, měl by vědět, že má možnost nahlížet do spisů o něm vedených a podobně.⁸²

---

⁷⁹MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z. Podporované rozhodovanie, s. 37.

⁸⁰<http://www.reformaopatrovnictvi.cz> (cit. 22.3.2018)

⁸¹MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z. Podporované rozhodovanie, s. 25-33.

⁸²MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z. Podporované rozhodovanie, s. 46-56.

Začátkem roku 2009 Ministerstvo spravedlnosti České republiky vládě předložilo návrh nového občanského zákoníku (dále jen návrh). Tento návrh obsahuje i změnu systému náhradního rozhodování „*Opatrovnictví*“ a zásadně není koncepcí způsobilosti na právní úkony. Druhý oddíl návrhu, který má název „Podpůrná opatření při nezpůsobilosti právně jednat“ vychází z ustanovení rozhovoru a bere v úvahu, že současná úprava Občanského zákoníku České republiky vede k tvrdosti a nezohledňuje možnosti přiměřeného přístupu k osobám s mentálním postižením. Navrhovaná úprava směřuje k tomu, aby se lidem s mentálním postižením nebránilo v uplatňování jejich práv a umožnilo se jim zapojení do společenského života. Návrh ustanovuje nový institut „*Předběžné prohlášení*.“ Jde o opatrování preventivní povahy, které umožňuje člověku, jenž u sebe pozoruje postupné rozvíjení se duševní poruchy, projevit závaznou vůli pro případ, že v budoucnosti nebude schopný obhospodařovat svoje záležitosti. Jde tedy o možnost ustanovit, jak mají být i nadále jeho záležitosti obhospodařované a kdo je má obhospodařovat jako jeho opatrovník. Toto „*Předběžné prohlášení*“ musí mít písemnou formu nebo formu veřejné listiny, musí obsahovat datum a potvrzení dvou svědků.⁸³

V části „*Nápomoc při rozhodování*“ je úlohou této právní úpravy zajistit osobě s mentálním postižením v dostatečné míře svobodně se rozhodovat. Tato zákonná úprava opět vychází z rozhovoru a umožňuje osobám s mentálním postižením přístup k asistenci, kterou mohou potřebovat k uplatnění svých práv. Podmínkou vzniku závazku mezi podporující osobou a podporovanou osobou je smlouva o podpoře, kterou musí schválit soud. Ustanovení „*Zastoupení členem domácnosti*“ upravuje zastupování osoby s mentálním postižením členem jeho domácnosti, který s ním žil před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Pro vznik zastoupení se vyžaduje schválení soudu. Zástupce podle této právní úpravy může nakládat s příjmy zastoupeného v rozsahu potřebného pro obstarávání obvyklých záležitostí a s peněžitými prostředky na účet zastoupeného jen v rozsahu nepřesahující měsíční výše životního minima.⁸⁴

Institut zbavení nebo omezení způsobilosti na právní úkony návrh zachová, ale nakolik jde o podstatný zásah do přirozených práv člověka, musí být jasně regulovaný. Využití této instituce bude možné jen v případě, že to bude v zájmu člověka, kterého se to týká a pokud nebude možné využít mírnější a méně omezující opatření (nápomoc pro rozhodování, zastoupení členem domácnosti). Navrhuje se, aby soud v rozhodnutích o způsobilosti na

⁸³<https://www.seniorzone.cz/33/predbezne-prohlaseni-38-az-44-noz-uniqueidmRRWSbk196FNf8->
(cit. 23.3.2018)

⁸⁴ŠVESTKA, J. a kol., Občanský zákoník, 2016, str. 231

právní úkony, výslovně uvedl, v jakém rozsahu je způsobilost omezená. Formulace „*způsobilost právně jednat*“ je ustanovená z toho důvodu, aby bylo zřejmé, že soud rozhoduje o neschopnosti člověka napodobovat vlastním právním konáním pro sebe práva a zavazovat se vlastním právním konáním k povinnostem. Z uvedeného je zřejmé, že rozhodnutí o způsobilosti na právní úkony se netýká schopnosti člověka se rozhodovat o sobě v mimo právních otázkách, jako je například volba místa pobytu, volba, s kým se setká apod. V návrhu jsou ustanovené povinnosti soudu, který musí udělat všechno proto, aby zjistil názor osoby, o které se rozhoduje a musí k tomu využít způsoby dorozumění se, které si dotknutá osoba zvolí.⁸⁵

V rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům soud ustanovuje opatrovníka, ale při výběru tohoto opatrovníka musí přihlídnout k přání opatrovance. Návrh upravuje možnost ustanovit osobě opatrovníka bez toho, aby došlo k zbavení nebo omezení způsobilosti na právní úkony. Toto opatření bude vhodné v případech, kdy nedochází k obavě, že aktivním právním chováním vznikne dotknuté osobě újma, ale dřív, než by mohlo dojít k újmě, kdyby dotknutá osoba nekonala, například nepodala žádost o sociální dávku. Opatrovník nemůže konat samostatně, ale jen společně s opatrovaným. V souvislosti s předloženým návrhem bych chtěla ještě upozornit na ustanovení, které zavádí specifický systém kontroly opatrovníka a to „*Opatrovnickou radu*“, která je složená ze tří členů blízkých opatrovanci. Tato rada může být zřízena jen v případě souhlasu osoby z blízkosti opatrovance, kteří mají o tuto osobu zájem. Účelem této rady je dozor nad činností opatrovníka, je ustanovená i její působnost. Např. udělovat souhlas opatrovníkovi při rozhodnutích, které ovlivňují podstatným způsobem život opatrovance (změna bydliště, umístění do ústavu a podobně) anebo podstatně zasahuje do opatrovancových majetkových záležitostí. Opatrovnická rada má povinnost přizvat na zasedání opatrovance i opatrovníka.⁸⁶

---

⁸⁵ŠVESTKA, J. a kol., Občanský zákoník, 2016, str. 231

⁸⁶<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/opatrovnictvi/typy-opatrovniku/> (cit. 23.3.2018)

Shrnutí:

Zabývali jsme se oblastmi podpory lidem, kteří nejsou schopni v důsledku mentálního postižení uplatnit svoji způsobilost k právním úkonům. Popsali novou filozofii – podporované zastupování s cílem zachování způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Jejím hlavním účelem je zvýšení samostatnosti a schopnosti mentálně postižených osob začlenit se do společnosti. Zdůraznili význam podpory a propagace sebeobhajoby nejen v rodinných kruzích, ale také v rámci odborné i široké laické veřejnosti. Popsali jsme aktivity směřující k reformě právní úpravy opatrovnictví a uplatnění způsobilosti k právním úkonům.

ZÁVĚR

Píše se 21. století a pokládáme se za vyspělou společnost. Hovoříme o tom, jak je potřebné dodržovat lidská práva a jak je potřebné zabraňovat různým formám diskriminace. Pomáháme lidem v nouzi převážně formou finančních sbírek, umíme být solidární, když se stanou velké katastrofy nebo zemětřesení, ale nejde jen o gesta a prázdná slova? Je česká společnost skutečně tak tolerantní, jak se na první pohled může zdát?

Domluva, která byla vzpomínána v této bakalářské práci, nás upozorňuje na to, že osoby s mentálním postižením neustále čelí překážkám, které brání jejich rovnoprávnému zapojení se do společnosti. Mít možnost rozhodovat o vlastním životě, o běžných každodenních událostech, je pro většinu z nás samozřejmou věcí. Ale je tu určitá skupina lidí, kterým tuto možnost odepíráme. Necháme se ovlivňovat názory, které kolují o lidech s mentálním postižením.

Cíle bakalářské práce byly naplněny, popsala jsem, kdo jsou lidé s mentálním postižením, že jsou to rovnocenní partneři, kteří se dokáží pomocí speciálních metod naučit všem potřebným zručnostem, které jsou potřebné pro plnohodnotný život. Například komunikovat, prosazovat svoje přání, potřeby a umí v rámci svých možností (podle stupně postižení) rozhodovat o svém životě, a tedy být zodpovědní sami za sebe.

V další části bakalářské práce jsem se snažila přiblížit, že systém náhradního rozhodování je známý již z časů dávno minulých a v podstatě v tom stejném duchu se uplatňuje i dnes.

Snažila jsem se poukázat na to, v čem je systém náhradního rozhodování nevýhodný pro občany s mentálním postižením. Uvedený systém neumožňuje dostatečnou podporu těchto lidí a nastávají i případy, kdy dochází k jejich diskriminaci a zneužívání. Systém podporovaného rozhodování je naopak k lidem s mentálním postižením vstřícnější. Umožňuje jim rozvíjet jejich schopnosti, rozhodovat o vlastním životě, a tedy se plně a účinně začlenit do společnosti.

Vyspělá společnost by dle mého názoru neměla podléhat předsudkům, ale měla by handicapovaným lidem poskytnout podporu v takovém rozsahu, aby se mohli plně a účinně účastnit na životě ve společnosti. Stalo se samozřejmostí, že veřejné budovy jsou přizpůsobené imobilním občanům, semaforey na křižovatkách jsou přizpůsobené nevidomým, ale jde jen o podporu občanů s tělesným či smyslovým postižením.

Je však potřebné podporovat účast handicapovaných i v občanském, politickém, hospodářském, sociálním a kulturním životě. Myslím, že nastal čas na nový přístup k lidem s mentálním postižením, na přehodnocení využívání institutu zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům a na přehodnocení systému náhradního rozhodování.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

1. ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1., Praha: Karolinum, 2008, 222 s. ISBN 978-80-246-1565-3.
2. DURECOVÁ, K. Rozlišení problematiky duševní nemoci a mentálního postižení, posuzování sociálních dovedností jako předmět znaleckého posudku, výběr adekvátních odborníků. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou.
3. ELIÁŠ, Karel a Marek SVATOŠ. *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík : redakční uzávěrka 26.3.2012*. Ostrava: Sagit, 2012. ÚZ. ISBN 978-80-7208-920-8.
4. HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. aktualiz. a přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2011. 456 s. Komentátor. ISBN 978-80-87212-96-7.
5. Kolektívaautorou, *Sebeobhajovanie - ako na to*, 1. vyd. Bratislava: Združenie pro pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v slovenskej republike, 2004. 56 s. ISBN- 80-969077-2-
6. KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2000. 147 s. ISBN 80-7178-429-X.
7. LIGA LIDSKÝCH PRÁV, MDAC. *Rozhodování osob s duševní poruchou. Zásady pro poskytování asistence. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 6*. 2008. [online]. [cit. 29. 1. 2013]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/> § 81 odst. 3 zák. č. 99/1963 Sb.).
8. MAREČKOVÁ, Jana a MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010. 223 s. Praktická právní příručka. ISBN 978-80-7201-801-7.
9. MICHALÍK, Jan. *Právo, společnost a zdravotně postižení*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3533-6.
10. MIŠOVÁ, I., STAVROVSKÁ, Z. *Podporované rozhodovanie*, Bratislava 2009 ZPMP v SR, 40 s. ISBN 978-80-89344-03-1

11. *Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012.* Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. 320 s. Právo a management. ISBN 978-80-87974-01-8.
12. *Občanský zákoník: komentář. 2. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.
13. PEŠLOVÁ, Radka. *Právní průvodce pečujících 2012.* Brno: Moravskoslezský kruh, 2012. 110 s. Pečuj doma. ISBN 978-80-260-1924-4.
14. ROUČEK, František, ed. et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* Díl první, (§§ 1 až 284.). Reprint původního vydání. Praha: ASPI publishing, 2002. 1192 s. Komentáře velkých zákonů československých; sv. 1. ISBN 80-85963-61-2.
15. ŠIŠKA, Jan. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 100 s. ISBN 80-246-0992-4.
16. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 178 s. Speciální pedagogika. ISBN 80-7178-506-7.
17. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče.* Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál, 2006. 198 s. Speciální pedagogika. ISBN 80-7367-060-7.
18. ŠVESTKA, J. a kol., *Občanský zákoník, 2016, str. 231* ISBN978-80-7478-477-4
19. TOMIŠKOVÁ, H. *Právní úprava a etika zastupování lidí s duševní poruchou. In Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou. 2. vyd.* Praha: QUIP – společnost pro změnu, 2008.
20. Vašek, Štefan. *Základy špeciálnej pedagogiky,* Sapientia, s.r.o. Bratislava, 2008, 226. ISBN 978-80-89229-11-6

Internetové zdroje

21. ČESKO. Ústavní zákon č. 1/1993 ze dne 16. prosince 1992. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, částka 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>
22. ČESKO. Ústavní zákon č. 1/1993 ze dne 16. prosince 1992. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, částka 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>
23. ČESKO. Ústavní zákon č. 1/1993 ze dne 16. prosince 1992. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, částka 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>
24. ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
25. *InclusionEurope: TheEuropeanPlatformofSelf- Advocates*. [online]. [cit. 2015-03-20]. Angličtina Dostupné z: <http://www.inclusion-europe.org/en/self-advocacy>
26. LIGA LIDSKÝCH PRÁV, MDAC. *Rozhodování osob s duševní poruchou. Zásady pro poskytování asistence. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 6*. 2008. [online]. [cit. 20. 3. 2013]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/rozhodovani-osob-s-dusevni-poruchou-zasady-pro-poskytovani-asistence/>
27. Sebeobhajovanie- jako na to (online). 1. vyd. Bratislava: ZPMP v SR, 2004 (cit. 2015-04-16). ISBN 80-969077-2-7. Dostupné z: <http://www.zpmpvsr.sk/index.php/co-robime/uzitocne/publikacie#manualy>
28. *Senior zone* [online]. [cit. 23. 3. 2018] Dostupné z: https://www.seniorzone.cz/33/predbezne-prohlaseni-38-az-44-noz-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EoBbh-_Bu5ZO6FRIWschBuw
29. ŠNAJDROVÁ, Marcela. Sebeobhajování. *Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů: Speciální vzdělávání [online]*. 2006[cit.2015-04-22]. Dostupné z <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/500/sebeobhajovani.html/>
30. *Reforma opatrovnictví* [online]. [cit. 20. 3. 2018] Dostupné z: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/opatrovnictvi/typy-opatrovniku/>
31. *Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 23. 3. 2018] Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/500/sebeobhajovani.html/>

PŘÍLOHY

Příloha A

Jednací číslo:.....

USNESENÍ

..... soud ..... rozhodl .....
v opatrovnické věci ..... nar.
.....

t a k t o :

Soud podle § 192 o.s.ř.
ustanovuje.....

.....

....,

který(á) byl(a) rozsudkem..... soudu
.....ze dne

..... č.j. ....

*) zbaven(a) způsobilosti k právním úkonům,

*) omezen(a) ve způsobilosti k právním úkonům,

opatrovníka:.....

Opatrovník je jako zákonný zástupce jmenovaného (jmenované) oprávněn a povinen zastupovat opatrovance při právních úkonech a spravovat jeho (její) majetek

*) ve všech věcech

*) v tomto rozsahu:

.....
.....
.....

Nejde-li o běžnou záležitost, je k nakládání s majetkem třeba schválení soudu (§ 28 občanského zákoníku).

P o u č e n í : Proti tomuto usnesení je možno podat odvolání do 15 dnů ode dne jeho doručení k ..... soudu v ..... prostřednictvím podepsaného soudu.

V ..... dne .....

.....

Za správnost vyhotovení:

_____

*) nehodící se škrtněte

Spisová značka:.....

PROTOKOL
o slibu opatrovníka

..... soud ..... oddělení: ..... dne:
.....

V ě c :

opatrovnictví: .....

Přítomní od soudu:

*) Předseda senátu (samosoudce): .....

*) .....

Zapisovatel: .....

Úkon zahájen v ..... hodin

K soudu se dostavil(a):

Jméno a příjmení:
.....

datum, místo a okres narození:
.....

rodné číslo:
.....

rodinný stav:
.....

povolání:
.....

zaměstnavatel:
.....

trvalé bydliště:
.....

přechodné bydliště:
.....

totožnost zjištěna z občanského průkazu č.
.....

který(á) byla usnesením zdejšího soudu ze dne
.....č.j.....

ustanoven(a) opatrovníkem
.....

Soud poučil opatrovníka o jeho právech a povinnostech při výkonu funkce a o významu opatrovnictví (§ 78 až 82 zákona o rodině, § 28 OZ, § 192 a 193 o.s.ř., § 176 až 179 a § 180 odst. 1 o.s.ř.).

Soud uložil jmenovanému (jmenované), aby podával(a) soudu zprávy o osobě opatrovance a účty ze správy jeho majetku vždy do ..... (§ 80 odst. 1 zákona o rodině – lze zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování- vždy však vyžadovat zprávy o osobě opatrovance).

LISTINA
o ustanovení opatrovníka

Podle pravomocného usnesení ..... soudu ..... ze dne
..... č.j. .... je

.....

.....

(jméno, příjmení, datum narození, bydliště)

o p a t r o v n í k e m

....., nar.
.....,
bytem v
....., který(á)
byl(a) rozsudkem ..... soudu ..... ze dne
..... č.j. .... *) zbaven(a) způsobilosti k právním
úkonům - *) omezen(a) ve způsobilosti k právním úkonům.

Opatrovník je oprávněn jmenovaného (jmenovanou) zastupovat při právních úkonech a spravovat jeho (její) majetek *) ve všech věcech - *) v tomto rozsahu:

.....
.....
.....
.....

Nejde-li o běžnou záležitost, je k nakládání s majetkem třeba schválení soudu (§ 28 občanského zákoníku).

Zprávy o osobě opatrovance a účty ze správy jeho majetku je opatrovník povinen podávat vždy do .....

Slib opatrovníka složil dne .....

V ..... dne .....

.....

Za správnost vyhotovení:

_____

*) nehodící se škrtněte

(O.s.ř. č.139 – listina o ustanovení opatrovníka osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům)

Příloha D

Zpráva o opatrovanci

1. současné bydliště opatrovance
2. jaké jsou bytové podmínky opatrovance (zda žije např. v bytě, v domě či v ústavu a kde)
3. kdo zajišťuje osobní péči o opatrovance
4. jaký je současný zdravotní stav opatrovance a kdo je jeho ošetřující (praktický) lékař
5. jaký je příjem opatrovance (důchod, případně jiný příjem), kdo ho vyplácí
6. vlastní opatrovanec nějaké nemovitosti (byt, dům, pozemek), kde se nachází, kdo je spravuje a zda má z nemovitosti nějaký příjem
7. má opatrovanec vkladní knížky či účty, u kterého peněžního ústavu, kolik činí zůstatek
8. sdělte o opatrovanci další skutečnosti, které považujete za důležité

Dne: .....

.....

podpis opatrovníka

Příloha E

Jednací číslo:.....

U S N E S E N Í

..... soud ..... rozhodl
.....
v opatrovnické věci ..... nar.
.....

t a k t o :

I. Soud odvolává
.....
z funkce opatrovníka, do níž byl ustanoven(a) usnesením .....
soudu
..... ze dne ..... č.j.
.....

II. Soud odvolanému opatrovníku ukládá, aby ho do ..... dnů předložil podepsanému soudu závěrečný účet ze správy majetku opatrovance a aby rádně předal správu majetku nově ustanovenému opatrovníku

P o u č e n í : Proti tomuto usnesení je možno podat odvolání do 15 dnů ode dne
jeho doručení k ..... soudu v .....
prostřednictvím podepsaného soudu.

Odvolaný opatrovník je povinen do 10 dnů od právní moci tohoto usnesení
vrátit podepsanému soudu listinu o ustanovení opatrovníkem.

V ..... dne .....

.....

Za správnost vyhotovení: